

УДК 007:304:070

ЦІЛІСНА ШЛЯХЕТНА СВІДОМІСТЬ: АРИСТОКРАТИЗМ ДУМКИ

Йосип Лось

Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua

Порушено проблему культивування цілісної шляхетної свідомості людини і соціуму через плекання аристократизму в журналістиці. Доведено, що вартісне творче життя обумовлене трьома елементами: релігійним наснаженням, філософічним розумінням і науковими засобами.

Ключові слова: журналістика, свідомість, аристократизм, релігія, вартості, філософія, медіареальність.

Плекання аристократизму в журналістиці насамперед передбачає утвердження правдивих духовних вартостей і віри в них. Пошук, аналіз, досягнення правди, таким чином, стає властивим орієнтиром творчої людини. Поверхова свідомість обмежується обслуговуючою функцією переважно поточних орієнтирів, до того ж їхнім осердям є інтереси — людини, соціуму, певної цивілізації. Давно доведено, що творче духовне життя є посутньо вертикальним. Це можна висловити біблійною мовою: «Вгору піднесімо серця!». Відтак глибинна свідомість як творчий акт сприяє розкриттю й саморозкриттю основоположних сил і законів буття. Маємо усвідомити, що розум без віри — бездушний інструмент. Природа людини — духовна, людина — **створена**.

У статті, бодай ескізно, ставимо мету з'ясувати **обов'язковість обов'язку** публіцистики моделювати цілісну людину, гоїти душі, аристократизувати дух особистості.

Найбільше чудо — наша думка. Віддавна утвердилася така триєдина формула: добрі думки — добрі слова — добрі діла (*Заратустра*). Тож передовсім намагаймося гарно думати, це початок усякої моральності (*Паскаль*). Брутальний матеріалізм, який запанував у нинішні часи, окрім інших чинників, спричинений **негативізмом мислення**, зорієнтованого на дочасне. «А все залежить від людських зіниць: в широких відіб'ється вся епоха, у звужених — збіговисько дрібниць» (*Ліна Костенко*).

Песимістичні нарікання, суто арбітральний підхід до історії й актуальної суспільної практики, цинічний практицизм комерціалізованої медійної сфери шораз більше відволікають від фундаментальної мети: пов'язати проблеми **нашого** існування з глибокими і шляхетними проблемами **усього** існування, аби ми не стали коліщатками в машинерії, а утверджували себе як живі учас-

ники Божого плану. Відтак фізичне здоров'я, духовне прозріння й багатство релігійного досвіду засвоюються в одне ціле.

Творча людина не може дозволити собі постійно мати роздвоєний погляд. Саме віра у Найвищу Реальність дає змогу культивувати шляхетну свідомість. Вартісне творче життя має три елементи: релігійне наснаження, філософічне розуміння й наукові засоби. Микола Шлемкевич досконало розкрив взаємозв'язок публіцистики і філософії (програмна стаття «Новочасна потуга»), на чому ми неодноразово акцентували з різних причин. Нинішні часи спонукують поглиблювати аргументаційний арсенал фундатора світоглядної публіцистики. Названі вище три елементи мають базуватися на щораз багатших і неоднозначних фактах життя, а не на спекуляціях, притаманних як позитивістському, так і марксистському тлумаченням.

Обидва варіанти матеріалістичного нігілізму — хоч і з двох протилежних сторін — посутньо утверджують дияволоцентризм. Результат: пониження людини. Треба взяти до уваги той факт, що науковий досвід набагато коротший, ніж релігійний. Останній базується на психології людини, її сокровенній природі, на «глибокому серці», адже людина думає навіть тоді, коли цього не усвідомлює.

Незреалізована у глибині свідомості творчої людини правда доволі часто переінакшувалася — і тоді величні слова заводили цілі народи, держави на манівці або спричиняли масовий психоз і війни, революції. Доволі переконливо це обґрунтовано багатьма дослідниками на прикладі пропаганди більшовизму і нацизму. І не тільки. Шотландець Олівер Томсон у книзі «Історія пропаганди» на прикладах, що охоплюють кілька тисячоліть аж до кінця ХХ сторіччя, доводить, як певна вербальна й образна символіка ставала найважливішим інструментом переконування мільйонів людей і формування їх поглядів у кожній сфері життя — релігії, політиці, культурі, міжлюдських відносинах. З одного боку, правдивим словом і переконливими образно-емоційними засобами творилися великі релігії й донині, скажімо, слово Ісуса Христа рятує нас від виродження, з іншого боку — емоційний шантаж і напівправа використовували слабкості людини й спрямовували їх на руйнівну площину [8; 496]. Висновок очевидний: поводитися зі словом треба чесно, бо воно — вищий дар Божий (*М. Гоголь*).

Певна річ, світ є таким, яким його бачимо й відчуваємо, але ми повинні робити його кращим. У всі часи і у всіх народів на цьому наголошували морально чутливі емблематичні постаті. Принаймні нагадаймо судження чотирьох, за К. Ясперсом, особистостей, які зробили найбільший внесок у духовний, світоглядний розвиток людства. Отже: Конфуцій — «Коли вважаєш, що життя порожнє, поклади туди щось вартісне», Будда — «Одне корисне слово, почувши яке стають умиротворенішими, краще від тисячі промов, складених із некорисних слів», Сократ — «Найщасливіший той, у кого немає зла в душі, оскільки саме це і є найбільше зло», Христос — «Не можете служити Богові і мамоні», «Тож будьте досконалі, як Отець ваш небесний досконалий» (Мт. 6:24; 5:48). Усе наше існування зміниться на краще, коли житимемо з Богом в душі. Наука відповідає на питання «як», а релігія — «чому». Абсолютизація технології, нехтування ідеалами неминуче витворює глухий кут. Найпереконливіший доказ — нинішні часи.

Оскільки у Космосі **встановлено** рівновагу, рівно ж і ми зобов'язані так стимулювати наше особисте і суспільне зусилля, щоб, не зменшуючи престижу

розуму (*I. Кант*), правильно спрямувати своє серце (*T. Карлейль*). Свідомість треба очистити від зайвого, отруйного намулу, інакше важко самореалізуватися саме у творчому плані. Здорове відчуття світу неодмінно стимулюватиме жадо-бу знання, відтак — розуміння. Людина не є чимось завершеним, бо це було б нестерпно. Вирішальним є, як це доведено історією, духовне зростання, оскільки воно допомагає дійти без перешкод до повноти особистості. Істотно позитивне самоототожнення людини як Боготвірного феномену — неодмінна умова **виеліміння** з людських душ, відносин в соціумі, між народами й цивілізаціями **страху й деструкції**. Властивими орієнтирами мають стати вартості: «святої правди» (*Тарас Шевченко*), «соціального милосердя» (*Іван Павло II*), в кінцевому підсумку — цивілізації любові. Якщо вони рухатимуть наш психічний динамізм, матимемо доступ до остаточної правди, яка незрими нитками пов'язана з вічністю.

Журналіст/публіцист зобов'язаний бути доброзичливим і творчим у жертвовному значенні, і власне це спрямовуватиме його зусилля на утвердження основоположних вартостей. Під сучасну пору особливо виразною стає потреба зупинення паралічу свідомості. Не забуваймо, що затьмаренням істини цілеспрямовано займаються сповідники мамони і дилетантизму, архітектори кічу, які спроваджують трансцендентність Слова до рівня популістського шумовиння. Якщо ми обираємо таку унікальну творчу професію, як журналістика, то її не можна перетворювати на **хобі**. Вона — обов'язок не догоджати споживачам інформації для «жебрання» пошани, а надання життю сенсу. Шанувати людину — не означає толерувати вибрики, зарозумілість чи жорстокість. Шляхетна людина завжди шукає за вищими вартостями, — аби зреалізувати свою правдиву тотожність.

Від початків історії у бутті глибоко закорінена позитивність. Тотожність людини несхитно пов'язана з пізнанням Бога і його творчої волі. Реалізувати своє покликання присутньо можна лише **для інших**. Жестів, навіть зримо досконалих, замало. Доконечною стає ментальність слуги; уточнимо — не прислуговування (потурання) порокам, а служіння «єдиній Правді, від якої походить усяка правда» (*Августин*). Творче служіння передбачає постійне зобов'язання, сповнене енергії, уяви, ентузіазму й переконувальної сили. Інтерпретативне звуження, отже, мусить відійти на задній план, хоча назагал у комунікативістиці воно неunikне. Ми ж наполягаємо на потребі **розширювати простір публіцистики як «авангарду духу», «об'єктивного розуму народу»** (*М. Шлемкевич*). Плекання духовного зору, який йде назустріч навіть усім життєвим двозначностям й суперечностям, зору, просвіченого вірою у кожній фазі, допомагає творчій людині згадувати-розуміти-здогадуватися-наснажуватися рятівним словом саме як духовній особистості. Самореалізація журналіста/публіциста можлива, отже, тільки тоді, «коли життя має жертвовний і **самотрансцендентний** зміст у напрямку до вартості, яка не ототожнюється з нашими простими здатностями і внутрішніми здібностями, але стоїть вище від них» [6; 126]. Без емотивного вкладу, що дає енергію й ентузіазм, не досягнемо гармонії між структуральними динамізмами (**серце-розум-воля**) і всередині структуральних змістів (**потреби-постави-вартості**). Ще раз зішлемося на А. Ченчіні: потрібно, **«щоб кожна наша думка й почуття, жест і проект були закорінені і натхненні у тому Слові, яке зберігаємо в серці**. До тої міри, щоб усе, що робимо і про що думаємо, чим побиваємось і чому віддаємось, мало в Слові свій початок і

своє завершення, щоб воно було одухотворене й підтримане, збагачене й оживлене, просякнуте і очищене Словом, яке нас рятує, досліджує і пізнає» [6; 164].

У своїх розмисленнях речники народів віддавна наполягали на тому, що вододіл боротьби проходить на духовних рівнях. Від Конфуція, який поставив музику, після традиції, на друге місце у своїй світоглядній концепції, аж до Карлейля, який стверджував, що спів є найсконцентрованішою есенцією нашої сутності, — чітко розставлено акценти про головне в житті. Також визначено справжнє мірило вічності, отже, й справдешнього прогресу. Тарас Шевченко уточнив цю істину метафоричною мовою: **«Наша дума, наша пісня / Не вмре, не загине... / От де люди, наша слава, / Слава України! / Без золота, без каменя, / Без хитрої мови, / А голосна та правдива, / Як Господа слово** [7; 60–61]. Звернемо увагу: українська пісня — етично-естетичний еталон вічності, оскільки ніщо не вічне, крім Духу.

На щастя, ми маємо що порівнювати. І хоча тих, які застерігали від хибного шляху розвитку, тобто служіння мамоні, було надто мало порівняно із сонмищем гендлярів-фарисеїв, у підсумку шляхетні ідеї перемагали й перемагатимуть. Деякі символи у цьому сенсі дуже промовисті. Пилат, скорившись фарисеям, потім заговорив спантелічено вустами Гамлета («бути чи не бути»), нарешті вигукнув услід за Фаустом — «Віддай мені мою душу». А під сучасну пору острахопудився як тремтлива ропуха на автостраді чи у супермаркеті. Настала пора меланхолії — невиліковної хвороби. Вмивши руки, коли на очах творилося жадливе зло, Пилат заплямував свою душу. Тобто прирік себе на погибель — за ним уся «інтелектуально»-фарисейська цивілізація.

Відтак маємо переформатизувати дискусію з орієнтирів на «демократію» і «Європу» на вивчення: а) ситуації з демократією на самому Заході, б) плодотворної спадщини нашого народу в царині взаємин «громадянин — влада», традицій сім'ї, гендерної політики, взаємодії з природою, соціального солідаризму і милосердя, утвердження не просто правди, а «святої правди-справедливості» у Шевченковому і Франковому розумінні, гартування юнацтва (спадок козацтва), викорінення корупції, утвердження феномену єдності людини з Богом у самому собі, пасіонарності, яка століттями зберігала сутність українства у світі.

Світоглядна публіцистика не може орієнтуватися на сезонне зацікавлення на основі матеріалізму фактів. Масштабний підхід передбачає врахування метаісторії, тобто постійно діючих факторів, аргументів з поєднанням тла події: історія + футурологія + філософічність + сенсовність. Певна річ, не оминаючи поточного моменту, але **забезпечуючи епічне бачення світу**.

Принагідно, відомий французький історик Люсьєн Февр у своїй повчальній книзі «Битви за історію» доводить кілька засадничих речей: по-перше, колекції фактів замало, важливо знайти певну відповідь на певне питання, інакше — потенційні можливості моральної енергії. Відновлення подій має відбуватися на міцній основі людяності, адже історія — наука про Людину. По-друге, справжній історик (**публіцист**. — *Й. Л.*) використовує усі тексти, а не лише архівні документи; йдеться про поезію, картини, п'єси, літературу назагал (саме вона відкрила найбільше істин) — усе це також джерела, свідчення живої людської історії, пройняті думкою і заклик до дії. Суто економічної й соціальної історії не існує. Важливий цілісний підхід. По-третє, постановка проб-

леми — це і є початок й кінець усякого історичного дослідження; де нема проблем — там немає історії, тільки порожні міркування і компіляції.

Правильно поставити проблему — наполовину її вирішити. А для цього потрібно володіти широким і ясним розумом, щоб тверезо і зірко дивитися на речі, працювати у згоді з ритмом свого часу, відкидаючи усе дрібне, вузьке, віджиле. **Цілісні явища не мають протиріччя.** Усвідомлюючи незмінну у всі часи, за усіх цивілізацій суть людини, історик (публіцист) вибудовує орієнтир особистості, незалежної від обставин. На цьому, до слова, наполягав також Ортега-і-Гасет. Порядок дослідження, таким чином, ставатиме органічнішим, тобто показником духовного горіння. Йдеться не про колекціонування фактів, не про механічний, а про насамперед проблематичний аспект, не про порожній набір слів, святобливо повторюваний щоранку, а про воістину засадничу частину нашої духовної *атмосфери* [4].

Спираючись на знання, відкритість і зичливість, опановуючи в цілості функції інформаційного, аргументаційного, композиційно-естетичного, врешті філософічного дискурсу, ми зможемо наблизитися до ситуації, про яку, до речі, так виразно сказав ще Цицерон: «Nihil est veritatis luce dulcius» («Немає нічого солодшого, ніж світло істини»). Тому, усвідомлюючи той факт, що усі прояви людської діяльності у певну епоху сплавлені у поняття «культура», переконуємося, що **для світоглядної публіцистики вирішальним є питання: ЩО** хочемо знати? Коли питання **негативне**, то й відповідь буде негативною. Історія стає живою тільки як жива думка, а живою думкою є тільки та історія (це довело багато вчених), яка відповідає на питання індивіда, нації, людства. Отже, мусимо уникати серійного виробництва абстракцій, натомість прагнути до узагальнень на основі конкретних фактів, причому **вартісних** на всі часи. Дотичність до психології (дослідження особистості), соціології (вивчення людського колективу), до духовного клімату свободи як істини, ментальних систем та ін. — очевидна.

Аналіз духовного універсуму нашої епохи стає, таким чином, доконечною справою світоглядної публіцистики. Межа між правдою і самообманом, між прагматичним і моральним типами мислення, між культурою як образом душі народів і цивілізацією як упорядкуванням побуту акцентувалася і акцентується донині дуже виразно. Відомий російський есеїст, філософ, вчений Сергій Аверинцев, який часто виступав на сторінках української преси, увів у науковий обіг поняття «**рух вгору**» і «**рух вниз**». Перша позиція — відповідальність думки перед цілим. Життя не може бути сировиною для певних, особливо штучно сконструйованих схем. Думка не повинна поводитися так, буцімто охопила життя з усіх боків; думці краще віднайти себе **всередині** життя. Можна зіслатися на аристотелівський приклад думки, яка не є агресивною щодо життєвих реалій, але й не тоне в них, не втрачає себе. Найголовніше вже сказане, хоч останнього слова ще чекає спантеличене людство; це слово може бути тільки відлунням Слова, що було споконвіку. Але важливо постійно звіряти «вагомі» слова з реаліями динамічного світу, аби уточнювати маршрут доби. Певна річ, досягти виразності своєї думки щодо інших позицій нелегко, хоч досяжно за доброї волі.

Ми переповіли й прокоментували позицію Сергія Аверинцева щодо поняття «рух вгору». Що ж він мав на увазі, протиставляючи йому постулат «рух вниз»? Це маніпуляція з прагматичною метою або мислительна софістика, яка

за феномену еkleктики начебто «невинна». Така маніпуляція дотична до звички бездумно вдаватися за допомогою до авторитетів, які присутньо чужі складові думок і емоцій сучасних софістів. Ця звичка випрацьована конформізмом; цей конформізм набирає екстравагантні форми, що містять не тільки внутрішні суперечності, але й змушують саме протиріччя «працювати» з потрібною метою. Стихійна еkleктика — півбіді, мовляв, «живи і дай жити іншим». Однак трапляється таке суміщення несумісного, яке всеціло має метою — якраз не дати комусь жити (принагідно згадаймо акценти пропаганди більшовизму і нацизму). Узурпація чужих слів в таких випадках аж ніяк не пов'язана з пом'якшенням звичаїв. Це бойова зброя у різних конфронтаціях, мета яких — змодлювати «образ ворога», якого врешті-решт треба фізично знищити, у полегшеному варіанті — упослідити (неолібералізм). Сучасна журналістика різкість нападок поєднує із викривленим зміщенням думок. Таку суперечку, як правило, не можна навіть трактувати як власне суперечку, адже обговорювати можна тільки фіксовану позицію. Насправді маємо позиції слизькі, zdeформовані. Прикладом може бути агресивний артистизм ток-шоу на телебаченні. Нагадаємо, що початок такого занепаду журналістики припадає ще на XIX сторіччя, коли комерція витіснила творчість. Відтоді мас-медіа переважно перестають підтягувати людей до кращого способу думання.

Але повернімося до позиції Сергія Аверинцева: «Важливо зрозуміти, що додумування до кінця, договорювання до кінця, вільне перепитування власної думки задля її уточнення — не вседозволеність, неприємна розпушеність. Навпаки, це умова дисципліни думки. Звісно, умова недостатня, однак абсолютно потрібна. Потреба у вихованні такої дисципліни тим більша, що тут замішана далеко не академічна суспільна проблема: як зупинити усім помітне зростання безвідповідального екстремізму, хаотичного мислительного авантюризму різних гатунків?» [1; 1].

У мислительну структуру має бути закладений імператив рівноваги, висока обережність сумління. Внутрішня свобода творчої людини — єдина противага «флібустьєрству». Приклад гідного життя повинен репрезентуватися чисто, аби він не став замуленим ні індивідуальним, ні груповим самоствердженням. Дуже важливим симптомом наявності або відсутності відповідальності, правдивості, внутрішньої свободи є якість мови. Вона — не тільки інструмент вираження, але й самоперевірки. С. Аверинцев наполягає на «совісті слів»: її не можна підробити. Ще раніше Тарас Шевченко у молитві до Бога промовляв: «Пошли мені святеє слово...».

Уся справа в тому, щоб відновлювати структурність думки. Непримиренність опонентів, позиція «свій — чужий» апіорі спотворюють правила співдії людей, народів, цивілізацій. Отож мусимо деміфологізувати поняття свободи назагал і свободи творчості зокрема. Людина не має права на те, що їй шкодить (*Е. Берк*), рівно ж — руйнує базові моральні приписи, випрацьовані й вистраждані ментальними ресурсами усіх поколінь народів. Так само відповідальність за слово як проблема моральна (*В. Гавел*) неминуче вимагає дотримуватися орієнтиру: абсолютна свобода слова можлива тільки для добрих справ; там, де йдеться про моральний розклад суспільства, упослідження, слід обмежувати таку свободу. На фундаменті можна будувати і храм, і не привабливий заклад, але без фундаменту, обминаючи фундамент, не побудуємо нічого. Зовнішня свобода диктує припис, щоб її недосконалі умови дотримувалися

суспільством чесно і послідовно. Зрозуміло, маємо дбати про зовнішню свободу для всіх, оскільки власна правда стає сумнівною, а найсильніші докази на її користь — знеціненими, якщо її опоненти не мають можливості заперечувати в повну силу (ще раз *С. Аверинцев*). Докорінна помилка лібералізму в теорії, що є результатом прагнення дати зовнішній свободі певний онтологічний статус сутності, часто веде до витонченого деспотизму на практиці. Наприклад, чільним принципом «постмодернізму» якраз і є еkleктика. Натомість обов'язок думки — розплутувати нитки життєвих ситуацій, шляхом аналізу й синтезу давати звіт і відповідь.

Але найголовніша умова відновлення структурності думки має глибший вимір. Зовнішня свобода, на думку *С. Аверинцева*, сама по собі лише посудина, що вимагає наповнення. Етика солідарності щодо збереження зовнішньої свободи, тобто товариства по-різному мислячих розумів, які не можуть обійтися без свободи, — лише гарантія цілісності посудини. Її наповненням може бути тільки **відповідальність думки перед цілим**, перед складністю й водночас гармонією Космосу. Згадаймо гегелівську максиму: «Істинне — ціле». До того ж: «Розуми повинні взаємодіяти. Чим більше розумів взаємодіє, тим багатша нація» (*Х. Ортега-і-Гасет*).

Слова мають відповідати цінностям. Там, де вони виражають тільки інтереси, створюється занепокоєння і хаос. Маємо переконливе підтвердження: сучасна «передова» цивілізація. Мамоністичні орієнтири вимодельовують такий динамізм, який суперечить духовності (божественності) людської суті. Проте, скажімо, емблематична інтелектуальна постать Радіо Свобода (російська редакція) філософ-публіцист Борис Парамонов послідовно, вже впродовж кількох десятиліть, нав'язує такий стереотип: душевні пориви, милосердя, взаєморозуміння — міраж, ілюзія, трайбалізм.

Обов'язком публіцистики стає задіяння Слова-Рушія, Слова-Мрії, Слова-Благодаті. Не резигнуючи, вочевидь, зі Слова-Закону, Слова-Поняття, Слова-Анатомування. Нам частіше слід згадувати, осмислювати, задіювати плідотворний спадок системи «інформація — знання — розуміння — мотивація — дія» тих, хто шукав істину, практикував слово, яке виховує, наснажує, пробуджує, відчиняє простір світу, заспокоює та дає надію. Ми зобов'язані допомагати іншим розвивати тільки добрі відчуття і позитивну енергію. Богам потрібні не маріонетки, а творці. **Енергія нашої думки має бути світлою.** Сила думки створює реальність. Чому так важко змінити на краще життя людей? Та тому, що більшість слів сьогодні ілюзорна. Коли слова не від Душі, вони — порожні. Про це гарно сказав ще у XIX сторіччі Р. Емерсон: «Коли псується людина — псується її мова».

Можемо додати, що під сучасну пору ідеологічно-інформаційний простір всуціль вульгаризований. Головний спосіб вираження — пристосована під масові смаки інтерпретація філософії матеріалізму й позитивізму. Це дає змогу цій вульгаризації бути максимально ефективною і широко доступною. Майже усе висвітлюється з релятивістських і «політично коректних» позицій. Спекулюючи на праві споживача інформації «знати» (the public has the right to know), цинічно й демагогічно нав'язуються стереотипи типу «make many» — «роби гроші», «anything goes» — «все минає». А через «talk-shows» (відкритий ефір і телебачення) політичні комедіанти забаламучують народ ілюзіями, хоча вигода й самовпевненість простежується виразно — ясна річ, за умови прискіп-

ливої уваги й оцінки слухача-глядача. Тимчасом ще Сократ розвінчав прийоми «причаровування словами», наполягаючи на потребі утвердження правди-справедливості, «випрацювання душі» (докладніше див.: діалог Платона «Горгій»). І ще: якби правда була недосяжна, чому б Ісус Христос говорив: «Пізнаєте правду, — а правда вас вільними зробить»? Чому слово «правда» сотні разів трапляється у християнському грецькому «Святому Письмі» у зв'язку з вірою? Власне, Нагірна проповідь, яка містить в собі всю суть євангельського вчення, чітко орієнтує на нагальну потребу духовного оновлення — найважливішої умови досягнення вічного життя у Царстві Небесному.

Нам, журналістам, доконечно потрібно глибоко засвоїти позитивні мислительні ресурси попередніх епох, зокрема судження емблематичних постатей. Зішлемося на мало пропагований факт. Йоанн Златоуст залишив багато цікавих, донині актуальних думок щодо формування свідомості людини і суспільства. Людину слід переконувати у потребі жити праведно. Для проповідника важливим є служіння благодатне, відтак він має володіти світлою душею і чистим розумом. Для Йоанна головне — рятувати душі від скверни. Наведемо кілька його думок:

- Ніщо так не затьмарює чистоту душі і ясність думки, як несамовитий гнів, оскільки він не дає змоги відрізнити друзів від неприятелів, чесних від нечесних. Гнів спричиняє гординю, ненависть, несправедливість. Душа проповідника повинна променіти красою, щоб радувати і просвіщати душі людей;
- Сила слова — не тільки дар природи, але й результат освіченості. Досконалість мови повинна підтримуватися великими зусиллями;
- Христос звільнив рід людський від зла, не застосовуючи зброї, не використовуючи грошей, не закликаючи до воєн, а з допомогою невичених, незнатних, бідних сподвижників своїм премудрим словом, з допомогою притч, тому християнська проповідь переконувала усе більше людей і цілі народи;
- Християнська проповідь робила людей кращими; земля, наповнена терням, очистилася й прийняла зерна благочестя. Христос переконав своїх апостолів, а через них більшість людей, що слід жити благочестиво, уникати ненависті, розкоші, захланності. «Слова мої не минуть», — сказав Христос. Його Слово рятує нас від виродження;
- Жодна із заповідей Христа не була плотською. Він закликав служити Богові душевною доброчинністю і як нагороду за це запропонував нам життя вічне.

У проповідях Йоанна знаходимо дуже промовистий аргумент щодо вчинку Каїна. Бажаючи отямити нащадків, Бог застосував такий спосіб покарання, який міг і самого Каїна очистити від гріха. Якби Він миттєво умертвив Каїна, той помер би, приховавши свій гріх і про нього не дізналися б нащадки. Але, живучи ще довго, він об'єктивно став навчителем інших у тому, як не слід жити і чинити. Самим своїм виглядом Каїн нагадував іншим, що не варто наслідувати його. Та й сам Каїн уже не наважувався на подібний злочин, братовбивство, гріх братовбивства постійно його мучив. Таким чином душа його ставала смиреннішою. Але Каїн не зізнався першим у тому, що вчинив гріх, його каяття не стало сповіддю. Звідси висновок: не вичікуй звинувачення від

іншого, кайся. Так зробив апостол Петро, негайно згадавши свій гріх перед Христом [3; 645–759].

Не треба возвеличувати справи своїх ворогів і принижувати себе. Не будемо показувати ворогів сильними, а свої справи слабкими. Тому треба енергійно ширити християнську мораль. Добрі приклади мобілізують. Отож треба намагатися змінити спосіб мислення. Треба шукати причини явищ.

Зішлемося ще на кілька прикладів, аби переконатися, що духовність — позачасова. Двадцять років тому побачила світ розмова Ігоря Римарука з Ліною Костенко у перекладі англійською мовою на замовлення квартальника Soviet Ukrainian Affairs (Лондон). У січні 1990 року її передрукував журнал «Сучасність» під заголовком «Пройти через усі болі й укріпитися духом». Звернімо увагу, наскільки актуальними залишилися судження морального авторитета нашої нації:

«Я багато років займаюся історією, займаюся мовою, маю картотеку синонімічних її рядів. Синоніміка української мови — це акумульоване багатство мови, геніальної за своїми можливостями. Акумульований такий історичний досвід, який може бути даний тільки прекрасному народові, — інакше як я могла б бути поетом цього народу? А поет — це медіум народного духу... Гадаю, що кожен народ у своєму комплексі має всі чесноти й гідності... Але коли говорити про унікальність і неповторність, то в нашому народі є, здається мені, якась геніальна емоційність, котра давала йому змогу бути безмежно хоробрим у боротьбі за свободу, дарувала йому дивовижні пісні; котра зумовлювала й те, що він міг роззубитися перед грубою силою і через доброту свою навіть притихнути на деякий час... Але ця ж емоційність дає змогу народові бути молодим, іще раз молодим і вічно життєздатним! Змогу регенерації, відродження. Я цю змогу відчуваю.

Відчуваю: відродиться гордість іще князівських часів, поновиться нерозривний, генетичний зв'язок із природою, який був за язичницьких, ба й скитських століть. Але йдеться про майбутнє, яке здобуватиметься великими духовними зусиллями. А це — здатність творити своє зоряне небо в чорній дірі історії. Тобто здатність до неймовірного. І ще. Нечувана щедрість, з якою цей народ роздає свої таланти в інші культури, не маючи за це ні визнання, ні спасибі».

«Усе закінчилося. Ми в'їхали у нове життя». Так названо розмислення письменниці Людмили Углицької, вміщені у російському журналі «Огонек». Після кількох алармістських тверджень на кшталт — «Фундаментальні закони, на які спиралася наша свідомість, стали давати збої», «Влада людини над природою виявилася ілюзорною», «Влаштування людського існування на Землі катастрофічно погане», «Відбувся тектонічний зсув: минуле відрізане від теперішнього» — турботливий автор наполягає на потребі здійснити «прорив у свідомості», оскільки «ідея споживання як основа існування, суспільство споживання як модель світу вимагають перегляду». Людина розумна стала споживачем і це поставило усю планету в катастрофічне становище. Є усі підстави погодитися з автором щодо такого висновку: «Усе закінчилося. Ми в'їхали у новий вік, і вже назавжди. Ніколи тепер не буде у світі такого жахливого розтринькування, такої розкоші. І не тому, що це перерозподілиться у ті країни, де ходять босими і носять на собі шматок тканини, успадкований від бабусі. Світ просто вже не зможе жити так, як він жив у другій половині

XX століття. Ніколи. Ми не хотіли добровільного обмеження і самообмеження — тепер воно стане потребою. Ми підійшли до часів, коли відбудеться — і вже відбувається — переоцінка вартостей і інфляція торкнеться не лише грошей, але й наших уявлень про життя. Про його цінність, про його первинність, про його справжній сенс. Але скільки сміття нам належить викинути зі своїх голів...» [5; 164].

Незважаючи на засилля в мас-медіа негативізму, репресивної критики, бруталізації, кічу, «вища ліга» журналістики ще зберігається. Культивування цілісної шляхетної свідомості світоглядною публіцистикою цілком спроможне у підсумку витіснити зі свідомості загалу катастрофізм, декадентизм, вульгарний релятивізм. Треба культивувати шляхетну мету, переконливіше слово, творчу винахідливість і енергійний оптимізм. Адже здоровий глузд підказує, що люди володіють унікальними особливостями і завдячують цьому Абсолютові, який створив людей «на свій образ» у моральному й духовному розумінні (Буття 1:27). Наш розум і серце спроможні «віднайти» краще майбутнє. Для цього потрібно згадати себе, повірити в себе і бути собою — в розумінні людини як Боготвірного феномену.

Ми неодноразово підкреслювали важливість макротексту, що пояснює і прояснює, орієнтує саме на вартісне означення життя. Наостанку — два промовисті приклади: з газети «Los Angeles Times» (США) і «День» (Україна). Маємо приклад цілісного творчого явища у параметрах постановки проблеми, добору аргументації, композиційної довершеності й стилістичної привабливості.

Отже, перша публікація — «Втрачене мистецтво читання» Девіда Уліна з американської газети (2009. — 9 серпня) порушує надто важливу проблему світорозуміння, а відтак світоконструювання сучасною людиною. Вдаючись до сповідальних мотивів щодо втрати відчуття сконцентрованості під впливом сучасних мультимедіа і випадкових речей, з яких складається життя у XXI сторіччі, публіцист виявляє стурбованість нинішньою ситуацією. Спогад з дитинства і юнацьких літ, коли його цілком поглинуло читання поважних речей, дає змогу Уліну зазначити кілька суттєвих моментів: «Поразки зазнало не прагнення читати, але воля, ... вміння зосереджуватися над текстом так довго, аби увійти в чийсь світ і дозволити чужому світові сполучитися з власним», «Сьогодні у шаленому поспіху більшість вважає — ліпше реагувати, ніж мислити». Американський публіцист, беручи у свідки знані постаті, ставить питання поєднаності життя з часом, оскільки у нинішній культурі час змінюється у вічно триваючє «зараз». Виникає засадниче питання: як можемо увійти у світ емоцій, рішень, якщо не хочемо витратити часу на рефлексії? Тимчасом ми читаємо у реальному вимірі, але текст не змінюється від того, чи був написаний вчора, чи тисячу років тому. Блаженний Августин написав свою «Сповідь» у 397 році нашої ери, але коли описує своє душевне потрясіння, спробу віднайдєння сенсу у світлі швидкоплинної екзистенції, то його прагнення є виразнішим, ніж час, який минув відтоді. Зворушує закінчення міркувань Девіда Уліна: «Коли я був дитиною, моя бабуся злостилася на мене за те, що я приходив на родинні урочистості з книжкою. Якби я тоді вмів одягнути свої відчуття у слова, міг би сказати бабусі, що світ книги для мене привабливіший, ніж очевидна реальність... На все майбутнє життя читання стало для мене родом медитації, з супроводжуваними труднощами і красою. Сідаю. Намагаюся увійти в тишу. Важче, ніж колись, але читаю».

Подібний мотив віднаходимо у розмисленнях Олександра Сугоняки, вченого, публіциста, колишнього народного депутата Верховної Ради України. Його міркування, вміщені в газеті «День», названі промовисто — «Над книгою ХХ сторіччя». Йдеться про твір Орвелла «1984». Стаття починається епіграфом-думкою Е. Фромма: «Душевна сила — це спроможність сказати «ні» тоді, коли увесь світ хоче почути «так». Нагадавши, що англійський письменник відобразив суспільство з ампутованою душею — єдиним носієм релігійності, О. Сугоняко переконливо доводить, що глибинна причина появи монстрів ХХ сторіччя — «вбивство Бога», яке відбулося в Європі давно, щоправда, спочатку у головах так званої еліти. Вивищення політичних верховодів більшовизму, нацизму, неолібералізму над Світотворцем неодмінно закінчується катастрофою. Світ створений і його не можна змінювати на свій розсуд, часто мотиваційно злочинний. Автор роздумів нагадає давно відоме: смерть людської душі завжди настає після смерті Бога в її серці, хоч ця людина ще і в живому тілі. Втрата цілісної людини, скажімо, у неолібералізмі, полягає в тому, що ця система у своїй логічній завершеності виключає наявність реальних інтересів у таких суспільних суб'єктів, як сім'я, нація, людство. Ідолопоклонство у різних формах неодмінно закінчується тим, що пристрастям тіла служить «покалічений розум із милицею у вигляді комп'ютера і комерціалізована форма псевдорелігії».

Наведемо завершальну сентенцію такого рідкісного, але вкрай потрібного міркування сучасних медій: «Мати — щоб бути, бути — щоб жити вічно!» Ось гасло оновленої, добродійної, думаючої людини. Воно має стати гаслом України. Якщо людина чи нація обирають «мати» як пріоритет, як головне, — то вони обирають смерть, тому що кладуть в основу тлінне» [2].

ВИСНОВКИ

1. Найважливішою інформацією для кожної людини, спільноти, навіть тієї, яка вдає, що не цікавиться релігією, є власне те, що БОГ існує. Якщо Бог існує, то для нас усе змінюється, зокрема змінюється усе наше призначення.

2. Визначення духовного настрою епохи вимагає від журналістики обов'язку служити найвищим ідеалам. Щоб стати апостолами істини, енергія нашої думки має бути світлою. Автентична світоглядна публіцистика аристократизує наш дух, виєлімінує маловірство, відступництво, ненависть і т. ін., відкриває людям втрачений зір.

3. Агресивно-полемічний мотив публікацій доречний тільки тоді, коли критика не є репресивною. Сила думки створює реальність. Основна умова розвитку сили своїх слів — правдивість мови; натомість більшість слів сьогодні ілюзорна і тому ними важко змінити на краще життя людей. Ось чому ми повинні допомагати іншим розвивати добрі відчуття і позитивну енергію. Абсолютно потрібні не маріонетки, а творці.

4. Оскільки публіцистика має мету донести потрібну інформацію в такій формі, яка потрібна авторіві тексту, впровадження фактів в інформаційний простір вже містить елементи оцінки. Саме тому всі тексти, які потрапляють в силове поле інформаційного простору, публіцистичні. Під сучасну пору теоретики публіцистики багато пишуть про публіцистичний текст як дискурс. Звернення до дискурсивності — не гра розуму, а об'єктивна вимога сучасної журналістської практики. Ми не можемо діалогізувати з аудиторією через призму

ринкового підходу, оскільки це спричинює диктат аудиторії, апологетизує постулат «попит породжує пропозицію».

5. Публіцист — не обслуговуючий персонал, а речник вищих сенсів буття. Ми потребуємо багатовимірного мислення, такого підходу, який здатний мобілізувати сумління, враховує взаємозв'язок між цілим та його складниками, який замість вивчення ізольованого предмету вивчає в ньому і крізь нього його самоорганізуючий стосунок з культурним, соціальним, політичним та природним середовищем.

* * *

Пропонуємо зразки «вагомих» думок, які підтверджують наші попередні міркування:

Джузеппе Мацціні:

Ми віримо у святу, невблаганну, панівну ідею Обов'язку, єдине мірило життя. Це Обов'язок, який обіймає у кожному Родину, Батьківщину, Людство. Родина — це олтар Батьківщини; Батьківщина — святилище людства; Людство є частиною Всесвіту, а також храмом, зведеним Богові, який створив Всесвіт, храмом, що має наближати до Нього.

Митрополит Андрей Шептицький:

Тільки такий народ є багатий і сильний, у якому всі або майже всі (відповідно до свого становища) є заможні. Небагато користи із багатств суспільства, коли не розложені вони на всі його верстви, — а, по можності, й на всі одиниці його **рівномірно**. А таке рівномірне розложення їх неможливе знову **без морального закону**, який усіх нарівні обов'язує. Говорю це до тих із Вас, що шукаєте економічної сили без **моралі**, без Божого Закону. **Неможливий економічний добробут без моралі**, бо неможливий він без суспільного ладу. А суспільного ладу нема, де нема рівноваги прав і обов'язків. А такої рівноваги нема, де нема етики... **Мораль**, потрібна до економічного добробуту, **мусить бути незалежною від людей та їхньої самоволі. Мусить однаково обов'язувати!** Мусить мати **санкцію**, вищу, ніж санкції трибуналів світу, — так, що порушення її каране було б конечно якоюсь **безоглядною** справедливістю, якої на цьому світі нема. Словом: **Мораль, потрібна до заховання суспільного ладу, — отже, й до економічного добробуту, мусить бути Божим Законом.**

Томаш Масарик:

Ані як окремі особи, ані як народи ми не живемо тут лише задля втілення своїх егоїстичних цілей. Народ, який би жив тільки для себе, був би таким же убогим, як людина, що живе лише для себе. Без віри в ідеї та ідеали життя окремих людей і народів є хіба що животінням.

Микола Сціборський:

«Держава — це **не лише** організована доцільність; це насамперед **святе святих** нації, що **зобов'язує** кожного громадянина до **служіння, жертв і високих духовних поривів**. Не внутрішня боротьба **часткових інтересів**, тільки **солідарні, узгіднені зусилля цілого суспільства**, спрямовані на забезпечення сили й ладу держави, можуть гарантувати в лоні нації **всім** її прошаруванням внутрішній мир, охорону, працю, законність, соціальну справедливість і розвиток».

1. *Аверинцев С.* Надежды и тревоги // Наше наследие. — 1988. — № 4. — С. 1.
2. *День.* — 2009. — 19 листоп.
3. Докладніше див.: *Св. Йоани Златоуст.* Творенія. — Т. 1. — С.-Пб., 1898.
4. Докладніше див.: *Февр Л.* Бои за историю. — М., 1991.
5. *Огонек.* — 2008. — № 50.
6. *Ченчіні А.* Любитимеш Господа Бога твого. Психологія Зустрічі з Богом. — Львів, 1993.
7. *Шевченко Т.* До Основ'яненка // Твори в 3 т. — Т. 1. — К., 1961.
8. *Thomson O.* Historia propagandy. — Warszawa, 2001. — 496 s.

COHERENT NOBLE CONSCIOUSNESS: ARISTOCRATICISM OF THINKING

Josyp Los'

Ivan Franko National University of Lviv,
Chuprynky Street 49, 79044, Lviv, Ukraine
Tel. office: (032) 239-47-75
E-mail: jlos@ukr.net

The article discusses the development of the coherent noble consciousness of an individual and society by means of maintaining aristocratism in journalism. The author argues that religious inspiration, philosophical awareness, and research methodology comprise three elements that determine a worthwhile creative living.

Key words: journalism, conscious, aristocratic, religion, values, philosophy, media reality.

ЦЕЛОСТНОЕ БЛАГОРОДНОЕ СОЗНАНИЕ: АРИСТОКРАТИЗМ МЫШЛЕНИЯ

Иосиф Лось

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина
Тел. оф.: (032) 239-47-75
E-mail: jlos@ukr.net

Затронута проблема культивирования целостного благородного сознания человека и социума путем стимулирования аристократизма в журналистике. Доказано, что ценностная творческая жизнь обусловлена тремя элементами: религиозным вдохновением, философским пониманием и научными средствами.

Ключевые слова: журналистика, сознание, аристократизм, религия, ценности, философия, медиареальность.

Стаття надійшла до редколегії 10.10.2009

Прийнята до друку 14.10.2009